

İKV DEĞERLENDİRME NOTU

DARBE GİRİŞİMİ SONRASINDA TÜRKİYE-AB
İLİŞKİLERİ: TÜRKİYE'NİN AB'LI GELECEĞİ
AÇISINDAN ÇIKARIMLAR

Doç. Dr. Çiğdem NAS
İKV Genel Sekreteri

İKTİSADİ KALKINMA VAKFI

DARBE GİRİŞİMİ SONRASINDA TÜRKİYE-AB İLİŞKİLERİ: TÜRKİYE'NİN AB'Lİ GELECEĞİ AÇISINDAN ÇIKARIMLAR

Genel Tespitler

- ✓ Türkiye’de genel olarak, bir demokrasi zaferi olarak görülen darbe girişiminin önlenmesi ve darbe girişiminden sorumlu olan örgütün bertaraf edilmesi süreci, Batıda birçok çevrede tam tersi bir gelişme olarak algılandı ve “acaba muhalefet mi susturulmaya çalışılıyor?” yönünde kuşkulara yol açtı.
- ✓ AB’nin darbe girişimine tepkisi öncelikle darbeyi kınamak yönünde olurken, darbe girişimi sonrasında alınan kapsamlı önlemler, binlerce kişinin tutuklanması, işten el çektirilmesi, üniversitelerin, gazetelerin kapatılması AB’yi endişeye sevk etti ve demokrasi ve hukukun üstünlüğü vurgusu tüm demeçlerde öne çıktı.
- ✓ Darbe sonrası Batıya yönelik sitemleri gideren ilk önemli ziyaret, Avrupa Konseyi Genel Sekreteri Thorbjorn Jagland’ın ziyareti oldu. Jagland Türkiye’nin üyesi olduğu Avrupa Konseyi’nin temsilcisi olarak, Türkiye’nin nabzını tuttu.
- ✓ Türkiye’de idam cezasının geri getirilmesi AB ile ilişkileri derinden sarsar ve üyelik müzakerelerinin kesilmesine neden olabilir.
- ✓ Hükümetin gizli bir gündemi olmadığı, alınan önlemlerin haklı gerekçelere dayandığı yönünde AB çevrelerinin bilgilendirilmesi ve gelişmelerden anı anına haberdar edilmesi büyük önem taşımaktadır.
- ✓ Son gelişmeler karşısında AB’nin yaklaşımı Türkiye’nin “Avrupa” kavramının dışına düşmekte olduğunu göstermektedir. Türkiye’nin Avrupa güvenliği ve istikrarı açısından önemi ve Türkiye’de demokrasi ve modernleşme açısından AB çıpasının belirleyiciliği düşünüldüğünde bu tehlikeli bir gelişmedir. AB’nin Türkiye’ye karşı dışlayıcı ve yargılayıcı tutumunu gözden geçirmesi gerektiği gibi, Türkiye’de de liderlerin Batı karşıtı söylemi yumuşatmaları büyük önem taşımaktadır.
- ✓ Mülteci krizi sırasında nasıl AB liderleri ve AB kurumları yetkilileri Türkiye’yi sık sık ziyaret etmiş ve bu konuda bir anlaşma sağlamak için çaba sarf etmişse, şimdi de ayın şekilinde Türkiye ile angaje olmaları ve Türkiye’nin içinden geçtiği bu yeniden yapılanma sürecinde Türkiye’ye yardımcı olmaya hazır oldukları mesajını vermeleri gerekmektedir. Ancak bu şekilde AB’nin norm ve değerler açısından Türkiye için inandırıcılığını sürdürmesi söz konusu olacaktır.

15 Temmuz 2016 gecesini, Türkiye'nin daha önce görmediği türden, Silahlı Kuvvetlerin içindeki FETÖ mensubu olduğu ortaya çıkan bir grup subay tarafından emir komuta zinciri dışında bir darbe girişimi gerçekleştirildi. Bir Cuma gecesini herkesin hala yollarda ve televizyonları başında olduğu bir saatte başlayan girişim sabaha doğru büyük ölçüde kontrol altına alındı ancak tamamıyla sona ermesi 22 saatte oldu. Darbe girişimi sırasında asker, polis ve sivil olmak üzere 161 kişinin hayatını kaybettiği, 1154 kişinin yaralandığı ve 104 darbeci askerin öldürüldüğü açıklandı. Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın *facetime* üzerinden CNN TÜRK televizyon kanalına bağlanması ve halkı meydanlara çıkararak darbecilere karşı direnme çağrısında bulunması sonrasında binlerce kişi Boğaziçi Köprüsü, Cumhurbaşkanlığı Külliyesi gibi stratejik lokasyonlara giderek darbecileri ikna etmeye çalıştı. Bu sırada üzerlerine ateş açılan veya tankların altında kalan birçok kişi yaşamını kaybetti veya yaralandı. Parlamentoda toplanan milletvekilleri TBMM'yi hedef alan bombalara karşı direndiler. Hükümet, muhalefet, sivil toplum, medya kuruluşları ve iş dünyası kuruluşları darbe girişimini lanetleyen ortak bir duruş sergilediler.

Darbeye karışanların tutuklanması sonrasında, yargı organları, bakanlıklar, okullar, üniversiteler, medya, özel ve kamu kuruluşlarından binlerce kişi tutuklandı veya işten el çektiler. 20 Temmuzda toplanan Milli Güvenlik Kurulunda daha önce "illegal paralel yapılanma" olarak adlandırılan Gülen cemaatinden Fethullahçı Terör Örgütü olarak söz edildi ve hükümete olağanüstü hal ilan edilmesi tavsiyesinde bulunuldu. 3 aylığına ilan edilen OHAL kapsamında çıkarılan Kanun hükmünde kararnemelerle Silahlı Kuvvetlerin yeniden yapılandırılması, askeri okulların kapatılması, askeri tesislerin kent merkezlerinden taşınması ve FETÖ ile ilişkili olduğu tespit edilenlerin yargı ve güvenlik güçleri, kamu kuruluşları, üniversiteler, şirketler vs gibi kuruluşlardan uzaklaştırılmasına yönelik kararlar alındı. Bu arada birçok vatandaş geceleri Taksim ve Sarayhan Meydanı gibi sembolik yerlerde herhangi yeni bir girişime karşı "nöbet" tutmaya devam etti. 7 Ağustos 2016 tarihinde Yenikapı'da düzenlenen ve milyonlarca kişinin katıldığı bildirilen mitinge Cumhurbaşkanı Erdoğan ve Binali Yıldırım'ın yanında, CHP ve MHP liderleri ile Genelkurmay Başkanı Hulusi Akar katılarak birer konuşma gerçekleştirdi.

FETÖ'nin devlet ve toplumsal kurumlardaki etkisini bertaraf etmeye, mali kaynaklarına son vermeye yönelik önlemlerin en önemli halkalarından biri de Fethullah Gülen'in ABD'den iadesinin istenmesi oldu. Cumhurbaşkanı Erdoğan ve hükümet yetkilileri darbe girişimi sonrasında ABD'yi sıklıkla suçladı ve Gülen'in iadesini talep etti. Habertürk televizyon kanalının yayınına konuk olan Çavuşoğlu, "Bir terör örgütünün başı bir ülkede yaşıyorsa ve ABD onu bize vermediği zaman ilişkilerimiz etkilenir. Biz bu noktaya gelmek istemiyoruz" dedi. Türkiye'de darbe girişiminin arkasında ABD'nin olduğuna dair yaygın kanı ikili ilişkileri de olumsuz etkiledi. Özellikle ABD ve AB çevrelerinden gelen açıklamaların yeterli görülmemesi ve hiçbir Batılı liderin destek amacıyla Türkiye'yi ziyaret etmemesi darbe girişimi sonrasında Batı karşıtı söylemin giderek güçlenmesine neden oldu.

Rusya ile yaşanan kriz özellikle turizm ve ihracat sektörlerini vurmuş ve ekonomik kayıplara yol açmıştı. Bunun üzerine geçen seneden beri üst üste gerçekleşen terör saldırıları da eklenince Türkiye, seyahat etmenin güvenli olmadığı bir ülke olarak değerlendirilmeye başlanmıştı. Bunun yanında Türkiye'nin istikrarsız, şiddetin yaşandığı, terör örgütlerinin kol gezdiği bir ülke olarak görülmesi ve bozulan imajı ekonomik kayıplara yol açtığı gibi uluslararası ilişkilerine zarar veriyordu. 15 Temmuz darbe girişimi yurtdışında ve özellikle Batı kamuoylarında tam olarak anlaşılamadı. Darbe girişimi birçok hükümet ve lider tarafından kınandı. Ancak darbe girişimi sonrasında OHAL ilanı ve alınan kapsamlı önlemler, işten çıkarmalar ve tutuklanmalar soru işaretleri doğmasına sebep oldu. Gülen ve cemaatinin nasıl olup da bu kadar etkili olduğu, kurumlara sızabildiği, karar alma süreçlerini etkileyebildiği gibi konuların anlaşılması da Türkiye'de 1970'lerden beri yaşanan ve 2000'li yıllarda Ergenekon ve Balyoz gibi davalarla hız kazanan süreci bilmeyenler için oldukça zordu.

Türkiye'de genel olarak, bir demokrasi zaferi olarak görülen darbe girişiminin önlenmesi ve darbe girişiminden sorumlu olan örgütün bertaraf edilmesi süreci, Batıda birçok çevrede tam tersi bir gelişme olarak algılandı ve "acaba muhalefet mi susturulmaya çalışılıyor?" yönünde kuşkulara yol açtı. Türkiye'de olanların daha iyi anlaşılabilmesi ve uluslararası medyada yer alan yanlış haberlerin olumsuz etkilerini gidermeye yönelik olarak bir halkla ilişkiler ajansı ile anlaşıldıⁱⁱ. Cumhurbaşkanı Erdoğan birçok yabancı medya kuruluşuna röportajlar vererek kendi bakış açısını anlattı. Darbe girişiminin kimler tarafından yapıldığından, idam cezasının geri getirilmesine kadar birçok soruyu cevapladı. Son zamanlarda Türkiye'de otoriterleşmenin yaşandığı ve temel haklar ve özgürlüklerde geriye gidiş olduğu yönünde Batı kamuoylarındaki yaygın kanıyı gidermeye yönelik olarak hükümetin yanında sivil toplum ve iş dünyası kuruluşları da iletişim kampanyaları yürütmeye başladılarⁱⁱⁱ. Verilmek istenen temel mesaj şuydu: "Korkmayın. Türkiye güvenlidir. İşler yoluna giriyor. Türkiye'ye gelin. Türkiye'ye yatırım yapın".

Darbe Girişime AB'nin Tepkisi

AB'nin darbe girişimine tepkisi öncelikle darbeyi kınamak yönünde olurken, darbe girişimi sonrasında alınan kapsamlı önlemler, binlerce kişinin tutuklanması, işten el çektirilmesi, üniversitelerin, gazetelerin kapatılması AB'yi endişeye sevk etti ve demokrasi ve hukukun üstünlüğü vurgusu tüm demeçlerde öne çıktı. Türkiye'de darbe girişiminin hemen sonrasında AB Konseyi Başkanı Donald Tusk, Avrupa Komisyonu Başkanı Jean-Claude Juncker ve AB Dışişleri ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi Federica Mogherini Avrupa-Asya Zirvesi için buldukları Moğolistan'dan ortak bir bildiri yayınladılar^{iv}. Bildiride, Türkiye'nin AB'nin kilit bir partneri olduğu, AB'nin demokratik olarak seçilmiş hükümeti, tüm kurumları ve hukukun üstünlüğünü desteklediği belirtilirken, anayasal düzene hızla geri dönüş çağrısında bulunuldu.

18 Temmuz Pazartesi günü AB Dış İşleri ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi Federica Mogherini Başkanlığında toplanan Dış İşleri Bakanları Konseyinde, darbe

girişimi şiddetle kınandı, ülkenin meşru kurumlarının yanında bulunduğu mesajı verilirken, siyasi partilerin demokrasiyi savunmalarından memnuniyet duyulduğu ifade edildi. Toplantı sonrasında yayınlanan bildiride AB, polis ve güvenlik güçleri başta olmak üzere tüm yetkililerin ılımlı davranması, hukukun üstünlüğüne ve ülkenin demokratik kurumlarına saygı gösterilmesi hatırlatmasında bulunurken, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine saygı gösterilmesi gereğine dikkat çekildi ve özellikle idam cezasının kaldırılmasınının AB müktesebatına uyumun temel bir unsuru olduğunu vurguladı. Bildiride son olarak şu ifadelere yer verildi: “Türkiye aday ülkedir ve AB için kilit bir partnerdir. AB demokratik, kapsayıcı ve istikrarlı bir Türkiye ile ortak sınamalara karşı birlikte çalışmaya bağlılığını devam ettirmektedir”^v.

Söz konusu Dışişleri Bakanları Konseyine ABD Dışişleri Bakanı John Kerry de katılmıştı. Toplantı sonrasında düzenlenen basın toplantısında Kerry ve Mogherini darbe girişimini kınarken, demokrasi ve hukukun üstünlüğüne saygı hatırlatmasında bulundu ve darbe girişimi sonrasında binlerce tutuklamanın yapılması ve idam cezasının geri getirilmesinden söz edilmesinin de endişeyle karşılandığını belirtti. Kerry, Türkiye’nin NATO üyeliği kapsamında da demokrasiyi korumaya yönelik sorumlulukları olduğunu hatırlattı ve darbe girişimi sonrasındaki günlerde de Türkiye’de olanları izleyeceğini belirtti. Mogherini “idam cezasının geri getiren bir ülkenin AB üyesi olamayacağı” uyarısını yineledi^{vi}. AP Başkanı Martin Schulz 8 Ağustosta attığı bir tweet’de Erdoğan’ın idam cezasının geri getirilmesi ile ilgili ifadelerine değindi ve idam cezasının reddinin AB’nin temel ilkelerinden olduğu ve Erdoğan’ın sürekli bunu gündeme getirmesinin Türkiye’yi AB’den daha da uzaklaştırdığını belirtti.

Türkiye’de olanlar AB içinde görüş ayrılığına ve farklı tepkilere yol açtı. Türkiye’de OHAL’in ilan edilmesi ve tutuklamalar ve işten el çektirmelerin devam etmesi “acaba iktidar kendi gücünü merkezileştirmek amacıyla darbe girişimini gerekçe olarak göstererek, bu girişim ile ilgili olmayan kişileri mi hedef alıyor” sorusunu gündeme getirdi. Kimileri Türkiye’ye daha sert bir tepki verilmesini, örneğin Avusturya Başbakanı Christian Kern üyelik müzakerelerinin kesilmesini^{vii} savunurken, Komisyon Başkanı Juncker ve Almanya Başbakanı Merkel gibi bazı siyasetçiler daha ılımlı bir yaklaşım benimsediler. Basında yer alan haberlere göre, Avrupa Komisyonu’nun bir iç toplantısında, Komisyonun Genişleme Müzakereleri ve Komşuluk Politikasından sorumlu üyesi Johannes Hahn darbe girişimi sonrasındaki binlerce tutuklama ve işten el çektirmenin siyasi bir tasfiye olduğunu düşünerek, Türkiye’ye mülteci ortak eylem planı çerçevesinde söz verilen mali kaynakların kesilmesini savundu. Türkiye ile üyelik müzakerelerinin kesilmesi gerekip gerekmediği ile ilgili bir soruyu, “Her gün olmasa da, sık sık kendime sorduğum meşru bir soru bu” diye cevaplayan Hahn, Türkiye’nin darbe girişimine katılmakla suçlananların yasalar çerçevesinde işlem gördüğünü kanıtlaması gerektiğini belirtti^{viii}.

Türkiye’de OHAL ilanı sonrasında ortak bir bildiri yayınlayan Dışişleri ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi Mogherini ve Komisyonun Genişleme Müzakereleri ve Komşuluk Politikasından sorumlu üyesi Hahn, Türkiye’deki gelişmeleri,

özellikle okullar, yargı ve medyaya ilişkin alınan kararları endişeyle izlediklerini belirtirken, OHAL'in kararname ile yönetme imkanı tanıdığı ancak anayasaya göre temel hakların OHAL altında dahi korunması gerektiğini hatırlattı. Bildiride, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın alınan önlemlerin demokrasi, hukukun üstünlüğü ve temel özgürlükleri etkilemeyeceği konusunda verdiği güvence doğrultusunda yetkililerin temkinli davranacağını beklediği vurgulandı ve AB'nin durumu yakından izlemeye devam edeceği belirtildi^{ix}.

AB'nin önde gelen üye devletlerinin liderleri de darbe girişimini kınayarak, darbe girişimi sonrasında alınan önlemlere ilişkin olarak hukuk ve demokrasi vurgusu yaptılar. Almanya Şansölyesi Merkel, halkın yöneticilerini hür seçimlerle seçme hakkı ve iktidar değişiminin siyasi kurumlar çerçevesinde ve demokratik rekabet kuralları uyarınca olması gerektiğini belirttikten sonra, suçluların yargılanmasında hukukun üstünlüğü prensiplerine saygı gösterilmesi gerektiğini hatırlattı. Avrupa Parlamentosu Dış İlişkiler Komitesi Başkanı ve Merkel'in Partisi olan CDU üyesi Elmar Brok, darbe girişimi sonrasında Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın bu girişimi gerekçe göstererek gücüne güç katmak için harekete geçmesini beklediğini belirtti^x. Fransa Dışişleri Bakanı Ayrault, Türkiye'de demokrasinin darbe girişiminden güçlenerek çıkacağını beklediğini belirtirken, Cumhurbaşkanı Hollande, darbe girişimi sonrasında alınan önlemlerle bir baskı döneminin ortaya çıkacağını söyledi^{xi}.

Türkiye'de OHAL ilanı sonrasında AB üyelik müzakerelerinin kesilmesini savunanlar da oldu. Genellikle bu yöndeki görüşler, Türkiye ile üyelik müzakerelerinde uzun süredir anlamlı bir ilerleme kaydedilmediği, 15 Temmuz darbe girişimi ve sonrasındaki OHAL'in üyelik müzakerelerinin yararsızlığını bir kez daha ortaya çıkardığı ve artık bu müzakerelere bir son vermenin zamanının geldiği yönündeydi. Avusturya Başbakanı Christian Kern, ülkenin demokratik ve ekonomik alandaki eksiklikleri sebebiyle üyelik müzakerelerinin kesilmesi için diğer AB üyesi devlet ve hükümet başkanları ile görüşeceğini belirtti. Üyelik müzakerelerinin diplomatik bir hayal ürünü olduğunu söyleyen Kern, Türkiye'deki demokratik standartların AB üyeliğini müzakere etmesi için yeterli olmadığını açık olduğunu söyledi^{xii}. Kern'in açıklamaları üzerine, Komisyon Başkanı Juncker bunun ciddi bir hata olacağı ve diğer üye devletlerde bu yönde bir niyetin olmadığı şeklinde bir açıklama getirdi. Juncker, bunun yanında, Türkiye'nin mevcut durumunda AB üyesi olamayacağını belirtti ve özellikle idam cezasının geri getirilmesi halinde bunun müzakerelerin derhal durdurulmasına yol açacağını hatırlattı^{xiii}. Almanya Dışişleri Bakanı Frank-Walter Steinmeier de Juncker gibi, üyelik müzakerelerinin bitmesi için en belirleyici faktörün idam cezasının geri getirilmesi olacağına dikkat çekti ve "bunun olması halinde, AB üyelik hedefi ile ilgili soru kendi kendine cevaplanmış olur" dedi^{xiv}. Giderek tartışmalı hale gelen Türkiye'nin AB müzakereleri hakkında diğer bazı politikacıların da iddialı açıklamaları oldu. Alman CDU milletvekili Roderich Kiesewetter Türkiye'nin AB üyesi olamayacağını müzakereleri devam ettirmenin amacının Türkiye'nin Rusya ve Çin ile yakınlaşmasını önlemek

olduğunu söylerken^{xv}, Almanya SDP'den Başbakan Yardımcısı Sigmar Gabriel, Türkiye'nin AB'ye katılımının 10-20 yıl daha mümkün olmayacağını söyledi^{xvi}.

Darbe girişimi sonrasında Türkiye'nin üyelik müzakerelerinin geleceğine ilişkin tartışmaların yanında, AB çevrelerinin üzerinde durduğu bir diğer konu, vize serbestliği ve Mart ayında yapılan mülteci uzlaşısı oldu. AB genellikle vize konusunda Türkiye'nin tüm kriterleri yerine getirme şartından taviz verilmeyeceğini vurgularken, mülteci anlaşmasının devam etmesi konusunda oldukça hassastı. Almanya Başbakan Yardımcısı Sigmar Gabriel, iki konunun birbiriyle alakalı olmadığını ve bu konunun bir şantaj malzemesi olmaması gerektiğini hatırlatırken, Komisyon Başkanı Juncker Türkiye'nin vize serbestliği için koşulları yerine getirmesinin şart olduğunu vurguladı. AB'nin bu tutumuna karşı, gerek Cumhurbaşkanı Erdoğan, gerekse Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu ve AB Bakanı Çelik, birçok defa AB'nin vize konusunda sözünü yerine getirmesi gerektiği aksi takdirde Türkiye'nin mülteci anlaşmasını durduracağını açıklamıştı^{xvii}. İki taraf arasındaki bu farklılığın nasıl çözümleneceği önümüzdeki günlerde belli olacak. Ancak mülteci anlaşmasının AB için kritik önemi dikkate alınırca, Türkiye ile uzlaşmaya açık olacağı, yetkililer arasındaki teknik bazı görüşmeler sonrasında bir gecikmeyle de olsa vize serbestliğinin sağlanacağı öngörülebilir.

Avrupa Konseyi Genel Sekreteri Jagland'ın Ziyareti

Cumhurbaşkanı Erdoğan ve diğer yetkililerin darbe sonrasında Batıya yönelik sitemlerini gideren tek önemli ziyaret, Avrupa Konseyi Genel Sekreteri Thorbjorn Jagland'ın ziyareti oldu. Türkiye'nin Avrupa Konseyi üyesi olduğu dikkate alınırca, bu ziyaretin önemi ve gerekliliği daha fazla anlaşılabilir. Türkiye'nin 13 Nisan 1950'de 13'üncü üye olarak katıldığı ve bugün 47 Avrupa ülkesini barındıran Avrupa Konseyi özellikle demokrasi, insan hakları ve temel özgürlükler açısından Avrupa değerlerini temsil eden bir örgüt. Türkiye 1987 yılından beri Avrupa Konseyi bünyesindeki Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine bireysel başvuru hakkını da tanımış durumda. Dolayısıyla, Türkiye henüz AB üyesi olamasa da, Avrupa Konseyi üyesi olarak, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine taraf olması ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine bireysel başvuru hakkını tanınması, geniş Avrupa içinde yerini çoktan almış olduğunu ve Avrupa Konseyinin temsil ettiği ve gözetimini yaptığı Avrupa insan hakları rejiminin bir parçası olduğunu ortaya koyuyor. Türkiye'nin Avrupa Konseyi üyesi olarak yükümlülüklerini yerine getirmemesi, Avrupa'dan dışlanması anlamına gelir ki bu Türkiye'nin siyasi ve ekonomik olarak göze alabileceği bir durum değildir. Benzer şekilde, Avrupa için de, Türkiye'nin bu şekilde dışlanması rasyonel bir seçim olmayacaktır.

Avrupa Konseyi Genel Sekreteri Jagland, Türkiye'nin geçirmekte olduğu bu zor dönemde yapmış olduğu ziyaret ve gerçekleştirdiği görüşmeler ile Türkiye'ye güçlü bir destek vermiş oldu. Jagland, ziyaretinde diğer Avrupalı yetkililer ve liderlere Türkiye'yi anlamaya çalışmaları ve daha fazla destek olmaları çağrısında bulunurken, aynı zamanda insan hakları ve temel özgürlüklere saygı ile ilgili hatırlatmalarda bulunmayı da ihmal etmedi. Jagland Avrupa Konseyi adına bir özeleştiri de bulundu ve

Ergenekon ve Balyoz gibi sonradan asılsız oldukları ortaya çıkan ve büyük ölçüde Gülen örgütü tarafından sahte deliller ve iddianameler üzerinden oluşturulduğu anlaşılan davalardaki hukuksuzluklara zamanında Avrupa tarafından yeterli tepki gösterilmediğini belirtti^{xviii}. Jagland, Türkiye'deki gibi bir darbe girişimi herhangi bir Avrupa ülkesinde olsa, mutlaka benzer önlemlerin alınacağını da vurguladı. Cumhurbaşkanı Erdoğan, hükümet yetkilileri ve muhalefet parti liderleri ile görüşen Jagland, Avrupa Konseyi'nin üst düzey temsilcisi olarak, OHAL döneminde alınan kararların Avrupa Konseyi standartlarında olması ve darbe girişimi ile ilgili soruşturmanın yürütülmesinde Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihadına uygun davranılması konusunda uyarılarda bulundu. TBMM'nin bombalanan ve hasar gören bazı bölümlerini gezen Jagland, darbeye karşı da güçlü bir mesaj vererek, yönetimin sadece meşru seçimler ile el değiştirmesi gerektiği vurgusunda bulundu ve bunun yanında darbeciler ile mücadele ederken hukukun üstünlüğü ilkesinden ayrılmaması gerektiğini hatırlattı. Jagland, "Erdoğan ve hükümet yetkilileriyle yaptığımız bütün görüşmelerde; çalışmalarınızın, yapılan her işin, Avrupa Konseyi ilkeleri ve AİHM içtihatlarına en uygun şekilde yerine getirilmesi için bizim üstümüze düşen ne varsa yapmaya hazır olduğumuzu belirttik. Şu aşamada daha fazla şey anlamak ve öğrenmek istiyoruz" dedi^{xix}. Jagland'ın ziyareti Avrupa'dan gelen tek üst düzey ziyaret olması ve Türkiye'ye Avrupa'nın bir parçası olduğunu hatırlatması açısından önemliydi. Ziyaret sonrasında vatandaşı olduğu Norveç'te bir televizyon kanalına yaptığı açıklamada "Türkiye Avrupa ile yollarını ayırmaya karar verebilir" yönündeki sözleri ise, Türkiye'nin kritik bir dönemde olduğuna dair izlenimini gözler önüne serdi^{xx}.

Türkiye'nin AB'li Geleceği Açısından Çıkarımlar:

Tüm bu açıklamaların ve Türkiye'de tepkiyle karşılanan söylemlerin sonrasında AB'nin Türkiye'ye bakışını şu şekilde özetleyebiliriz:

1-İdam cezası konusu ilişkilerde kırmızı çizgiyi oluşturmaktadır. Türkiye'de idam cezasının geri getirilmesi AB ile ilişkileri derinden sarsar ve üyelik müzakerelerinin kesilmesine neden olabilir. Türkiye'nin Helsinki Zirvesi sonrasında AB ile müzakerelere başlayabilmek için gerçekleştirdiği reformlarla kaldırılan idam cezası, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve buna ekli 6. ve 13. Protokol hükümlerince yasaklanmıştır. 13. Protokol savaş zamanı ve savaş tehdidinin yakın olduğu durumlar dahil her koşulda idam cezasını yasaklamıştır. Türkiye'de son idam 1984'te gerçekleştirilmiş ve idam cezasının kaldırıldığı 2002'ye kadar yasada olsa bile bu ceza uygulanmamıştır. Türkiye'de idam cezasının tekrar getirilmesinin tartışılması dahi AB'li geleceği açısından endişe vericidir.

2-AB Türkiye'deki darbe girişimini koşulsuz kınarken, darbe sonrasında OHAL kapsamında alınan önlemler, geniş çaplı tutuklama ve işten el çektirmeler konusunda endişelidir. Hükümetin gizli bir gündemi olmadığı, alınan önlemlerin haklı gerekçelere

dayandığı yönünde AB çevrelerinin bilgilendirilmesi ve gelişmelerden anı anına haberdar edilmesi büyük önem taşımaktadır. Bunun yanında, özellikle Gülen örgütü ile ilgili tutuklamalar yapılırken, düşünce ve basın özgürlüğü kapsamına girecek fiilleri suç kapsamından çıkarmak büyük önem taşımaktadır. Türkiye'nin karşı karşıya olduğu tehlike, FETÖ yapılanması ve bunun Türkiye'nin yönetilebilirliği açısından doğurduğu sonuçlar açık bir şekilde AB'li paydaşlara anlatılmalıdır. Bunun yaparken, hamasetten uzak, daha teknik ve soğukkanlı bir biçimin benimsenmesi gereklidir.

3-Önemli oranda Türk nüfusa sahip olan bazı AB ülkelerinde Türkiye'deki darbe girişiminin etkilerinin hissedilmesi endişe yaratmıştır. Türkiye'deki darbe girişiminin toplumsal huzursuzluğa sebep olması ve otoriterleşmeye yol açması yönünde yaygın bir endişe bulunmaktadır. Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Almanya'da düzenlenen mitinge video konferans yoluyla katılması da bu sebeple engellenmiştir. Türkiye'deki olayların özellikle AB ülkelerine nasıl yansıdığı ve ne gibi sonuçlara yol açabileceği hesaba katılarak bu ülkeler ile diplomatik temaslar gerçekleştirilmeli ve siyasi partiler, medya ve sivil toplum örgütleri başta olmak üzere toplumsal aktörlerle iletişim sağlanmalıdır.

4-Son tahlilde, Türkiye'nin demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğü temelinde istikrarlı bir rejim oluşturması AB'nin de beklentisidir. Türkiye'nin bu yöndeki gelişmeler konusunda güvence vermesi ve otoriterleşme yönünde gelişmelerin olduğu kanısını güçlendiren her türlü adımı atmaktan kaçınması gerekmektedir. Türkiye AB ile ilişkilerinde bugüne kadar aradığını bulamasa da, gümrük birliği, AB programlarına katılım, mülteci işbirliği ve AB müzakereleri kapsamında müktesebata uyum süreci önemli kazanımlar sağlamıştır. Bu kazanımların devam ettirilmesi, AB ülkeleri ile aramızdaki kapsamlı ticari, ekonomik ve sosyal bağlar da dikkate alınırca kritik önem taşımaktadır.

5-AB'nin de Türkiye'nin içinde bulunduğu bu kritik dönemde üzerine düşenler vardır. Herşeyden önce son yıllarda Türkiye'ye karşı geliştirilen dışlayıcı küçümseyici yaklaşımın gözden geçirilmesi gerekmektedir. Türkiye AB ilişkilerinde, daha güçlü taraf olan AB nasıl Türkiye'den kriterlerini yerine getirmesini talep ediyorsa, bunun yanında Türkiye'yi Avrupa ailesinin bir ferdi olarak görmesi ve zor zamanlarında yanında olması beklenmelidir.

İKV olarak AB liderlerine şöyle bir çağrıda bulunduk:

“Bay Juncker, Bay Tusk, Bay Schulz, Bayan Mogherini, Bay Hahn, Bayan Merkel, Bay Renzi, Bay Hollande ve diğer liderlere sesleniyorum. Türkiye'ye gelin. Türkiye'nin geçirdiği bu zor dönemde hükümetimiz ile angaje olun. Tavsiyelerde bulunun, yardım teklif edin. Türkçede bir söz vardır: Gözden uzak olan gönülden de uzak olur. Türkiye'nin Avrupa perspektifinin hem AB için hem Türkiye için kritik önemini hepimiz biliyoruz. Bu perspektifin Türkiye'nin geleceğinin şekillenmesinde etkili olmaya devam etmesi için Türkiye'nin yanında olduğunuzu Türk halkına ve tüm dünyaya gösterin. Dosta düşmana Türkiye bizdendir ve bizden olarak kalacaktır deyin”.

Türkiye gibi zor bir dönemden geçen bir ülkeye AB'nin herşeyden önce destek sağlaması ve dayanışma içinde olması Türkiye'yi kazanması için büyük önem taşımaktadır. Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Batı'nın Türkiye'yi yalnız bıraktığı yönündeki açıklamalarına halkın büyük bir çoğunluğu da katılmaktadır. Bu ortamda AB'nin destek mesajları büyük önem taşımaktadır. Mülteci krizi sırasında nasıl AB liderleri ve AB kurumları yetkilileri Türkiye'yi sık sık ziyaret etmiş ve bu konuda bir anlaşma sağlamak için çaba sarf etmişse, şimdi de ayın şekilde Türkiye ile angaje olmaları ve Türkiye'nin içinden geçtiği bu yeniden yapılanma sürecinde Türkiye'ye yardımcı olmaya hazır oldukları mesajını vermeleri gerekmektedir. Ancak bu şekilde Türkiye de kendisini Avrupa ailesinin bir parçası olarak hissedebilir ve Türkiye'de Helsinki ile başlamış olan Avrupalılaştırma süreci derinleşerek ilerleyebilir. Aksi takdirde, AB Türkiye'nin gelecek planlarında giderek marjinal bir konuma düşecek ve dönüşüm yaratıcı etkisini kaybedecektir. Bunun yanında, Türkiye'de de liderlerin Batı karşıtı söylemi kontrollü bir şekilde kullanması uyarısında bulunulmalıdır. Türkiye'nin NATO ve Avrupa Konseyi üyeliği gibi kurumsal bağları, AB gümrük birliği gibi ekonomik bağları ve demokratikleşme ve kalkınma hedefi için AB dışında bir alternatifi yoktur. Türkiye'nin de bunun bilincinde olarak kendisi için en uygun olan, demokratik ve özgürlükçü adımları atması büyük önem taşımaktadır.

ⁱ Habertürk, "Mevlüt Çavuşoğlu: Büyükelçiler düzeyinde görevden alma olacak", 25.07.2016, <http://www.haberturk.com/gundem/haber/1271576-disisleri-bakani-cavusoglu-haberturk-tvde> (06.08.2016)

ⁱⁱ Aslı Aydıntaşbaş, "Darbe Girişimi sonrası Türkiye'nin Anlaştığı Lobi Kuruluşu", *Cumhuriyet*, 07.08.2016, http://www.cumhuriyet.com.tr/koseyazisi/580535/Darbe_girisimi_sonrasi_Turkiye_nin_anlastigi_lobi_kurulusu.html (10.08.2016).

ⁱⁱⁱ Vatan, "Ekonomi Bakanı Zeybekci: Yeni bir seferberlik başlatıyoruz", 27.07.2016, <http://www.gazetevatan.com/ekonomi-bakani-zeybekci-yeni-bir-seferberlik-baslatiyoruz-971025-gundem/> (03.08.2016)

^{iv} European Council, "Statement by the President of the European Council, the President of the European Commission and the EU High Representative on behalf of the EU Member States present at the ASEM Summit on the situation in Turkey", 16.07.2016, <http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2016/07/16-tusk-juncker-mogherini-statement-turkey/> (18.07.2016).

^v Council of the EU, "Council Conclusions on Turkey", 18.07.2016, <http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2016/07/18-fac-turkey-conclusions/> (10.08.2016).

^{vi} Maia de La Baume, Kerry, "Mogherini promise EU-NATO 'scrutiny' of Turkish actions after coup", *Politico*, 18.07.2016, <http://www.politico.eu/article/john-kerry-federica-mogherini-promise-eu-nato-scrutiny-of-turkish-actions-after-coup-recep-tayyip-erdogan/> (10.08.2016).

^{vii} Vince Chadwick, "Austrian chancellor: Turkey's EU accession talks a 'diplomatic fiction'", *Politico*, 04.08.2016, <http://www.politico.eu/article/austria-turkey-eu-talks-news-fiction-kern-christian-kern-europe-membership-erdogan-migration/> (10.08.2016).

-
- ^{viii} Cynthia Kroet, "Johannes Hahn: It is 'legitimate' to question Turkey's accession to the EU", *Politico*, 29.07.2016, <http://www.politico.eu/article/johannes-hahn-it-is-legitimate-to-question-turkeys-accession-to-the-eu-recep-tayyip-erdogan-migration/> (08.08.2016).
- ^{ix} European Commission, "Statement by High Representative/ Vice-President Federica Mogherini and Commissioner Johannes Hahn on the declaration of the State of Emergency in Turkey", 21.07.2016, https://ec.europa.eu/commission/2014-2019/hahn/announcements/statement-high-representative-vice-president-federica-mogherini-and-commissioner-johannes-hahn_en (28.07.2016).
- ^x Michael Nienaber, "Merkel condemns coup in Turkey, urges rule of law in aftermath", *Reuters*, 16.07.2016, <http://www.reuters.com/article/us-turkey-security-germany-merkel-idUSKCN0ZW0S3> (28.07.2016).
- ^{xi} France 24, "France warns against 'repression' in wake of Turkey coup", 17.07.2016, <http://www.france24.com/en/20160716-hollande-fears-turkey-will-turn-repression-after-failed-coup-attempt> (28.07.2016).
- ^{xii} Vince Chadwick, "Austrian chancellor: Turkey's EU accession talks a 'diplomatic fiction'", *Politico*, 04.08.2016, <http://www.politico.eu/article/austria-turkey-eu-talks-news-fiction-kern-christian-kern-europe-membership-erdogan-migration/> (10.08.2016).
- ^{xiii} Ilo Oliveira, "Juncker dismisses calls to halt Turkey membership talks", *Politico*, 04.08.2016, <http://www.politico.eu/article/juncker-dismisses-calls-to-halt-turkey-membership-talks-austria-christian-kern/> (10.08.2016).
- ^{xiv} Reuters, "Death penalty would prevent Turkish EU membership: German Foreign Minister", 18.07.2016, <http://www.reuters.com/article/us-turkey-security-germany-steinmeier-idUSKCN0ZY1P1> (28.07.2016).
- ^{xv} N-tv, "Wie weiter mit der Türkei?" "Verhandlungen ja, aber kein EU-Beitritt", 05.08.2016, <http://www.n-tv.de/politik/Verhandlungen-ja-aber-kein-EU-Beitritt-article18351326.html> (10.08.2016).
- ^{xvi} Deutschewelle, "Turkish EU accession far off, says Gabriel", 08.08.2016, <http://www.dw.com/en/turkish-eu-accession-far-off-says-gabriel/a-19455171> (10.08.2016).
- ^{xvii} Daniela Vincenti, "Turkey to back out of EU migrant deal if no visa-free travel", *Euractiv*, 01.08.2016, <https://www.euractiv.com/section/global-europe/news/turkey-to-back-out-of-eu-migrant-deal-if-no-visa-free-travel/> (10.08.2016).
- ^{xviii} Duygu Güvenç, "Biz de Günah Çıkarmalıyız", *Cumhuriyet*, 05.08.2016, , http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/dunya/579542/Biz_de_gunah_cikarmaliyiz_.html (10.08.2016).
- ^{xix} Deutschewelle, "Jagland: Üstümüze düşeni yapmaya hazırız", 04.08.2016, <http://www.dw.com/tr/jagland-%C3%BCst%C3%BCm%C3%BCze-d%C3%BCnC5%9Feni-yapmaya-haz%C4%B1r%C4%B1z/a-19449419> (10.08.2016).
- ^{xx} NTV, "Thorbjorn Jagland: Türkiye yolları ayırabilir", 13.08.2016, <http://www.ntv.com.tr/dunya/thorbjorn-jagland-turkiye-yolları-ayırabilir,aW3OZGr8MUmvhMYU4WoSaw> (15.08.2016).